

Г Л А С

CDXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

КЊИГА 18

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXVIII

CLASSE DES SCIENCES HISTRIQUES

N° 18

Reçu à la VI séance de la Classe des sciences historiques le 28 juin 2017

Rédacteur

MIHAILO VOJVODIĆ
Membre de l'Académie

BEOGRAD
2018

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Г Л А С

CDXXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

КЊИГА 18

Примљено на VI скупу Одељења историјских наука од 28. јуна 2017. године

У р е д н и к
академик
МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

БЕОГРАД
2018

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Технички уредник
Мира Зебић

Лектор
Младенка Савичић

Коректори
Невена Ђурђевић
Снежана Крсчић-Букарица

Тираж
300 примерака

Штампа
ПЛАНЕТА ПРИНТ, Београд

C A Д P Ж A J

Михаило Војводић, <i>Милораг Екмечић (1928–2015)</i>	1
Василије Ђ. Крестић, <i>Бечкеречки програм</i>	9
Vasilije Dj. Krestić, <i>Bečkerek Programme</i>	18
Десанка Ковачевић-Којић, <i>Двојно књиговодство у Дубровнику и Бенко Котрлујевић (нови погледи)</i>	19
Desanka Kovačević-Kojić, <i>Double Entry Bookkeeping in Dubrovnik and Benko Kotruljević (New Aspects)</i>	34
Михаило Војводић, <i>Србија и балкански ратнови</i>	37
Mihailo Vojvodić, <i>Serbia and the Balkan Wars</i>	48
Гојко Суботић, <i>Ко су биле монахиње Јефимија и Евпраксија из најпачице на влашцијаници манастира Пућине?</i>	51
Gojko Subotić, <i>Who Were Nuns Jefimija and Evpraksija From the Inscription on the Epitaphion of Putna Monastery?</i>	61
Љубодраг Димић, <i>Повраћац у Европу. Југославија и питање европске безбедности на преласку из 60-их у 70-е године XX века</i>	63
Ljubodrag Dimić, <i>Return to Europe. Yugoslavia and the Question of European Security at the Turn of the Decade – from the 1960s to the 1970s</i>	95
Славенко Терзић, <i>Скадарски вилајет у другој половини XIX века. Опис руског конзулата у Скадру 1876. године</i>	97
Slavenko Terzić, <i>Vilayet of Skadar in the Second Half of the 19th Century. Description of the Russian Consulate in Skadar in 1876</i>	110

Рајко Кузмановић, <i>Улога науке и академија у развоју друштва</i>	111
Rajko Kuzmanović, <i>The Role of Science and Academies in the Development of the Society</i>	121
Christer Jorgensen, <i>Igniting the East. The Causes and Consequences of the 1875 Peasant Revolt in Bosnia-Herzegovina</i>	123
Кристер Јоргенсен, „Запалили и стојок“. Узроци и последице Босанско-херцеговачког устанка 1875. године	148
Душан Т. Батаковић, <i>Нови ревизионизам и стари стереотипи? Историографија о Србима и Србији након 1991. године</i>	149
Dušan T. Bataković, <i>New Revisionism and Old Stereotypes? On post-1991 Historiography on Serbs and Serbia</i>	170
Срђан Рудић, <i>Брачне везе босанске власите</i>	173
Srđan Rudić, <i>Marital Links of Bosnian Nobility</i>	188
Душан Берић, <i>Средњовековни почеци мађаризације</i>	189
Dušan Berić, <i>The Medieval Beginnings of Magyarization</i>	207
Марица Маловић Ђукић, <i>Которска патрицијска породица Бисте у средњем веку (14. и 15. век)</i>	209
Marica Malović Đukić, <i>Kotor Patrician Family of Biste in the Middle Ages (14th and 15th Centuries)</i>	222
Никола Б. Поповић, <i>Негоумице о Начертанију</i>	225
Nikola B. Popović, <i>Dilemmas About Načertanije</i>	251
Слободан Шоја, <i>La saga napoléonienne en Bosnie dans l'histoire et la littérature</i>	253
Слободан Шоја, <i>Наполеонска сага у Босни у историји и књижевности</i>	264
Маја Лаковић, <i>Руско посланство у Константинопољу и грчко-буџарски црквени спор (1856–1861)</i>	267
Maja Laković, <i>Russian Embassy in Constantinople and Greek-Bulgarian Ecclesiastical Dispute (1856–1861)</i>	280
Бранко Бешлин, <i>Борба либерала за превласи у Друштву српске словесности и Матици српској (1864–1866)</i>	281
Branko Bešlin, <i>Struggle of Liberals for the Supremacy at the Society of Serbian Letters and Matica srpska (1864–1866)</i>	298

Ђорђе Микић, <i>Италијанизација у Трсту и околини у другој половини XIX века</i>	301
Đorđe Mikić, <i>Italianisation in Trieste and the Environs in the Second Half of the 19th Century</i>	327
Недељко В. Радосављевић, <i>Српска православна црквеношколска оштина у Мостару</i>	329
Nedeljko V. Radosavljević, <i>Serbian Orthodox Church-Educational Municipality in Mostar</i>	349
Константин В. Никифоров, <i>Короткий балканский век перед Великой войной</i>	351
Константин В. Никифоров, <i>Крајњи балкански век уочи Великог рата</i>	361
Милош Ковић, <i>Босна и Херцеговина и Сарајевски атентат у британској штампи (29. јун – 2. јул 1914)</i>	363
Miloš Ković, <i>Bosnia and Herzegovina and the Sarajevo Assassination in the British Press (29 June – 2 July 1914)</i>	372
Александар Растовић, <i>Сетон Војсон о српској политичкој елити</i>	375
Aleksandar Rastović, <i>Seton-Watson About the Serbian Political Elite</i>	395
Петар В. Крестић, <i>Александар Арнаутовић, Из предгробних мемоара (Рат/Војска/Кабинет министара/Бугарски рат/Албанија/Посланство у Паризу)</i>	397
Petar V. Krestić, <i>Aleksandar Arnautović, From Pre-Grave Memoirs (War/Army/Minister's Cabinet/Bulgarian war/Albania/Embassy in Paris)</i>	413
Душан Топаловић, <i>Развој шведско-српских трговинских веза и конзуларних односа до 1914. године</i>	415
Dušan Topalović, <i>Review of Development of the Swedish-Serbian Trade and Consular Relations Until 1914</i>	441
Боривоје Милошевић, <i>Владимир Ђоровић на Велеиздајничком процесу у Бањој Луци 1915–1916. године</i>	443
Borivoje Milošević, <i>Vladimir Ćorović at the High-treason Process in Banja Luka in 1915–1916</i>	460
Биљана Вучетић, <i>Стенли Харти Озборн, амерички лекар у Србији 1915. године</i>	461
Biljana Vučetić, <i>Stanley Hart Osborn, An American Doctor in Serbia in 1915</i>	475

Jean-Paul Bled, <i>Le mythe de François-Joseph</i>	477
Жан-Пол Блед, <i>Франц Јозеф и његов мит</i>	484
Јована Шалјић, <i>Осман Ђикић и његов џајрећ</i>	485
Jovana Šaljić, <i>Osman Đikić and his Struggle</i>	500
Горан Латиновић, <i>Југословенско-италијански економски односи (1934–1936)</i>	501
Goran Latinović, <i>Yugoslav-Italian Economic Relations (1934–1936)</i>	510
Мира Радојевић, <i>Демокрајтска сјџранка и Сјоразум Цвејковић–Мачек</i>	513
Mira Radojević, <i>Democratic Party and the Cvetković–Maček Agreement</i>	531
Драга Мاستиловић, <i>Срби из долине Неретве и Сјоразум Цвејковић–Мачек 1939. ѓодине</i>	533
Draga Mastilović, <i>Serbs From the Neretva Valley and the Cvetković–Maček Agreement of 1939</i>	549
Војислав Павловић, <i>Мисија Вилијема Донована на Балкану, јануар–фебруар 1941.</i>	551
Vojislav Pavlović, <i>Mission of William Donovan in the Balkans January–February 1941</i>	564
Зоран Лакић, <i>Црна Гора у научном гјелу академика Милорада Екмечића</i>	565
Zoran Lakić, <i>Montenegro in the Scientific Work of Academician Milorad Ekmečić</i>	572
Е. Ју. Гуськова, <i>Сообщения ЦК КПЮ о состоянии межнациональных отношений в республиках Югославии в первое десятилетие после второй мировой войны</i>	573
Јелена Гускова, <i>Извештаји ЦК КПЈ о сјању међунационалних односа у рејубликама Југославије у првој деценији после Другог свејског рајта</i>	586

Одељење историјских наука Српске академије наука и уметности посвећује овај број Гласа академику Милораду Екмечићу који је у њој провео више деценија најпре као члан ван радног састава, да би потом био преведен у статус редовног члана. Академик Милорад Екмечић је био оснивач и дугогодишњи председник њеног Одбора за историју Босне и Херцеговине и члан више других одбора. Са успехом је обављао и дужност члана њеног Председништва. Академик Екмечић је био један од најугледнијих српских историчара, чије стваралаштво представља научну заоставштину немерљиве вредности. Његови радови јединствени су по богатој подлози која му је послужила за аналитичко расуђивање и синтетичко излагање. Оригинална тумачења и бриљантни закључци, исказани једноставним али изражајним језиком, зрачили су код њега особитом свежином.

Овај зборник садржи 33 оригинална рада и уводни рад посвећен академику Милораду Екмечићу. Потпуна библиографија радова академика Екмечића објављена је у традиционалној серији библиографија угледних академика.

Редакциони одбор

ЧЛАНОВИ РЕДКЦИОНОГ ОДБОРА:

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ, уредник
ВАСИЛИЈЕ КРЕСТИЋ
ДЕСАНКА КОВАЧЕВИЋ-КОЈИЋ
ГОЈКО СУБОТИЋ
ЉУБОДРАГ ДИМИЋ
СЛАВЕНКО ТЕРЗИЋ
МИЛОШ КОВИЋ, секретар

ЗОРАН ЛАКИЋ

ЦРНА ГОРА У НАУЧНОМ ДЈЕЛУ АКАДЕМИКА МИЛОРАДА ЕКМЕЧИЋА

Академик Милорад Екмечић је европско име југословенске историографије. Мало је ко, као он, био уважаван у европској историографији. А имали смо врло познатих историчара и са овог ужег простора некада заједничке државе. Нећу их поименично помињати, био би то дугачак списак; нећу га ни сажимати – могао бих ненамјерно нанијети неправду неким од њих.

Претходне реченице су, у ствари, биле само увод за оцјену коју ћу сада изрећи: част ми је што пишем о професору Милораду Екмечићу, како смо га најчешће ословљавали, иако смо годинама са њим били на „ти“. Није он био професор само својим студентима; тако су га ословљавали и они који никада у школу нијесу ишли, и они са највишим просвјетним и научним звањима, и већина његових колега академика. Дакле, био је професор ученицима и студентима, учитељима и професорима, научницима и академицима.

Од свих његових савременика, југословенских историчара, највише је цитиран у европској историографији. Највише превођен, најчешће позиван да говори на научним трибинама широм свијета. Био је историчар-истраживач са јасном визијом онога што је било и што ће се десити у будућности. Таквих историчара визионара, заиста је мало на европском простору.

Из његове врло бурне и богате биографије навешћемо само неколико значајних података. Прије тога ћемо маркирати његова најзначајнија дјела редом како су настајала:

- *Грађанске диктатиуре у Европи између два раића* (1962)
- *Историја Југославије* (1972)
- *Устџанак у Босни 1875–1878* (1988)
- *Стварарање Југославије 1790–1918* (коаутор 1989)
- *Србија између Средње Европе и Европе* (1992)
- *Раићни циљеви Србије 1914–1918* (1992)
- *Рагови из историје БиХ XIX века* (1997)
- *Огледи из историје* (1999)
- *Између клања и орања* (2008)

Његова књига *Устџанак у Босни 1875–1878* доживјела је три издања и преведена је на њемачки језик од аустријског издавача из Граца. Једна асоцијација: о истој теми су својевремено писали његов професор Васа Чубриловић, као и професоров професор Васиљ Поповић – *Источно шишање*.

Рат у Босни и Херцеговини га је затекао у Сарајеву гдје је био професор на Филозофском факултету. Године 1991. био је ухапшен заједно са породицом. Успио је да побјегне. Исте године је ангажован као професор на Филозофском факултету у Београду.

Указаћемо на неке значајне појединости из његове стваралачке биографије: за дописног члана Академије наука БиХ изабран је 1973, а за редовног члана 1981. године. Од 1978. године је члан САНУ, а од 1992. године је биран за редовног члана. Дописни је члан и ЦАНУ од 1993. године. И коначно од 1996. године је и члан Академије наука Републике Српске.

Од високих друштвених и научних признања наводимо слиједећа:

- *Орген часићи Републике Српске* (2010)
- *Орген Светиоџ Саве* (2011)
- *Вукова наџрада*
- *Кочићева наџрада*
- *Наџрада Владимира Ћоровића*

И коначно од 2009. године је члан Сената Републике Српске.

Има скоро пола вијека од када је објављена његова монументална студија – *Историја Југославије*. Срели смо се „код Лондона“ у Београду када је сав радостан носио испод пазуха – први примјерак ове књиге на путу за САНУ, да подијели радост са својим најинтимнијим колегама. А ја сам журио на авион за Подгорицу. Понудио ми је књигу на увид, вјероватно из истих разлога. И мој први утисак о књизи, био је баш као и његов. Задржао сам је и понио са собом, а Он се опет вратио у штампарију – да обезбиједи други примјерак. Онако сногу написао ми је и ријечи посвете, које су ми и данас драге.

Био је признат и уважени специјалиста за историју јужнословенских народа и посебно за историју Југославије. Нећу наводити ни наслове

његових бројних књига; приложио сам само Списак радова који се односе на историју Црне Горе кроз вијеме.

Да би им одредио право мјесто у историји ширих простора, дакле, историји Балкана и Европе – тог истог времена, морао је добро проучити и те историјске процесе. И ту је био признат као изузетан стручњак и веома објективан историчар. Управо због тога су његова дјела превођена на свјетске језике, па можемо без задршке рећи, да је својим дјелом афирмисао своју земљу и њену историографију.

На сличан начин је задужио и Црну Гору. Једном приликом ми је рекао да је права милина проучавати историју Црне Горе, нарочито од времена светородне династије Петровића. Поготово је задовољство писати о тој и таквој Црној Гори. При томе сам управо од академика Милорада Екмечића први пут чуо за познате стихове енглеског пјесника:

*Ој најмањи од народа
Крвави њресйоле слободе
Велика Црна Гору!*

У својим дјелима опште тематике, која нећу набрајати јер су добро позната, писао је доста о историји Црне Горе. То данас представља незамењиво полазиште и основу, на коју су се ослањали до сада најбољи историчари Црне Горе, из времена академика и професора Милорада Екмечића. Сви они у својим индивидуалним истраживањима полазе од његових сазнања, његових научних резултата. Зато је свуда у Црној Гори био драг гост. А био је заиста свуда, највише у Подгорици, Никшићу, Котору, Цетињу, односно у ЦАНУ, Историјском институту, Филозофском факултету, Централној народној библиотеци, Државном архиву у Котору итд.

Ту врсту његове научне комуникације и доприноса развоју историографије Црне Горе још треба систематски изучавати. Из библиографије његових радова о Црној Гори, одабрао сам слиједеће чланке:

- Нови устав и проблеми југословенског друштва (1991)
- Архивска грађа ЦАНУ (1993)
- Ратна сарадња Црне Горе и Француске (*Гласник ЦАНУ*, 1994)
- Фашизам и религија, II свјетски рат – 50 година касније, књ. 1, 1997, стр. 39–51, ЦАНУ, Подгорица.
- Разговори на крају вијека (*Дан*, 3. 10. 1999)
- Међународно признање Црне Горе (*Гласник ЦАНУ*, 1999)
- Тријумф католичке социјалне идеологије (ИЗ бр. 1–2/2000)
- (Црногорска) Херцеговина, српско питање и Берлински конгрес 1878. године (Голија–Никшић 2009)

Има скоро пола вијека откако је ондашња Титова Југославија била моћна, призната од свих – пријатеља и непријатеља, отворених и притажених, када је уживала велики углед и на Истоку и на Западу, као најздра-

вија и најнапреднија земља на планети. Академик Милорад Екмечић је непогрешиво предвидио и оцијенио шта ће се са њом десити у скорој будућности. Категорички је устврдио да је Југославију 1918. године, на крају I свјетског рата, створила побједничка Европа – да би је, та нова држава, штитила од двојакe опасности:

- од њемачког реваншизма
- од незауостављиво надирућег совјетског болшевизма.

Као побједник у рату, Запад је, дакле, из тих примарних разлога створио Југославију 1918. године. И Запад ће је укинути када таква опасност по Европу – буде нестала, написао је и, опет, категорички закључио у истој књизи професор Милорад Екмечић. Већ тада је то био наговјештај рушења Берлинског зида и поновног уједињења Њемачке, распада тзв. совјетске империје, краја тзв. „хладног рата“ и почетак доминације једне и једине суперсиле.

Његов и мој колега, академик Владо Стругар, као и други озбиљни историчари су разумјели и подржали ова предвиђања академика Милорада Екмечића о судбини заједничке државе. Академик Владо Стругар је с пијететом говорио о првој и другој Југославији и најавио, на изненађење многих, и трећу Југославију. Записао је да је прву срушио *српски национализам*, а другу Југославију је уништио *комунистички национализам*. Заложиио се за *трећу Југославију* коју ће створити њена младост. Био је то просто *позив за узбуну* за ондашње носиоце власти. Сви су их нападали – не бирајући ријечи оптужбе. Мало је рећи да су квалификовани прво као опасни „ревизионисти“, а касније као прави „издајници домовине“. Највећи број и најжешћи напади су били баш из Босне и Херцеговине; ваљда зато што је Титова Југославија рођена у босанском Јајцу – авнојевска Југославија 29. новембра 1943. године – слављена и у пјесмама опјевана – од *Варгара*, *џа до Триглава* итд.

Академик М. Екмечић је већ био и „политички случај“, а академик Владо Стругар је, такође, постао „нови случај“. У суровом обрачуну, неке његове колеге су предлагале да му се обуче „лудачка кошуља“.

Све се то дешавало непосредно прије и послије *Меморандума САНУ* из 1986. године, који је квалификован од тадашње политичке елите као „идејна платформа Велике Србије“, који је као такав „изазвао распад Југославије, масовне злочине и друге прогоне“; ту тезу је преузео чак и Хашки трибунал, а од њега и добар дио свјетског јавног мјења, оптужујући Србију као државу српског народа – за геноцид, масовна убиства и етничка чишћења. А хтјело се оно што се са данашње дистанце јасно види: српска интелектуална елита је покушала да сачини национални програм у случају могућег распада или укидања заједничке државе – попу-

ларне СФР Југославије, како су то већ урадиле све националне или републичке елите, много, много прије *Меморандума САНУ*.

С данашње историјске дистанце, али и остварених права за слободно изношење властитог мишљења видљиво је и „голим оком“ колико су наши академици били у праву. Како народна мудрост каже – *правда је сјора, али гостинјсна*. И за њу се ваља борити по сваку цијену. Све се може дати – *образ никако и никоме*. Опет нас упозорава наша народна мудрост.

Историјски процеси, чији смо сви ми свједоци, одвијали су се баш онако како су предвиђала ова два научна посленика: академик Милорад Екмечић и академик Владо Стругар.

У истом смислу М. Екмечић бавио се и питањем будућности српског народа у савременом свијету. У вријеме највеће југокризе, био је гост подгоричког дневног листа (3. 10. 1999.) Објашњавао је утицај САД на догађаје у тада скраћеној Југославији (Србија и Црна Гора). Саопштио је тезу да је циљ САД разбијање сваке Југославије и стварање, малих сателитских државица, које ће беспоговорно слиједити све што им САД наметну. С данашње тачке гледишта, такозване историјске дистанце, то је лако видљиво и „голим оком“. Нема мањег простора са тако пуно „независних“ државица, као што је Балкански простор. Уосталом, *ad literam* ћемо цитирати академика М. Екмечића „САД ће територијално ојачати све народе (Балкана) за које сматра да су, историјски гледано, природни непријатељи Русије. А то су: католичка Мађарска, исламски ‘зелени појас’ (‘зелена трансферзала’ скраћено – ЗЕТРА, како се звала ледена сала у вријеме Зимских олимпијских игара у Сарајеву) у коме Муслиманска Босна и Албанија заузимају прво мјесто. Амерички је идеал да на српске територије поново *ускрсну зајенушане, свадљиве и примитивне покрајинске елите које ће задавити живој националне цјелине*“ (Дан, 3. 10. 1999). Уосталом, у једном интервјуу за дневник *Вечерње новости* (децембар, 2011) академик Милорад Екмечић је, опет, био врло јасан и концизан: „У овакву Европу – не треба журити!“

Академик М. Екмечић је дефинисао и однос према Црној Гори:

„Амерички циљ са Србима (из Црне Горе) јесте да створе стање у коме *више никада ниједном Црногорцу* не би пало на памет да заусте реченицу: *Нас и Руса ћирисћа милиона*. Американцима у Црној Гори...смента народ, који не умије да сакрије Русију у срцу.“

Појаснио је и нека лутања у тумачењу националног питања. Апострофирао је опредјељење америчких теоретичара и идеолога, који су оспоравали мишљење теоретичара из XVIII вијека, на челу са француским филозофом и пјесником Волтером, да је ријеч о природном расту

једног народа – тврдећи да је „нација дјело вјештине и времена“, како ју је формулисао енглески државник Дизраели.

У даљем излагању скренућу вашу пажњу на тему коју сам у наслову истакао. Дакле, говорићу о Црној Гори у научном дјелу академика Милорада Екмечића. И то је богата и садржајна тема. Наше познанство је вишедеценијско. Редовно сам га обилазио у САНУ. Његова канцеларија је била увијек пуна мени познатих личности. Ту су се стварала и пријатељства. Тако ме је академик Милорад Екмечић упознао и са нашим угледним књижевником – Добрицом Ћосићем. Није ишло баш тако лагано наше упознавање, када смо се први пут срели 1985. године – обиљежене „случајем др Веселина Ђуретића“. Нисмо се сасвим разумјели Добрица Ћосић и ја. Академик Милорад Екмечић се тада заложиио да не дође до спора. Када је Добрица Ћосић умро написао сам пристојан *In memoriam*, иако је за званичнике Црне Горе већ увелико био *persona non grata*, као и Матија Бећковић, Здравко Велимировић, Жарко Команин, Живко Николић и многи други.

Академик Милорад Екмечић је био често у Црној Гори, увијек радо виђен и радо слушан. Као предсједник Друштва историчара Црне Горе, предсједник Савјета Филозофског факултета и секретар Одјељења друштвених наука ЦАНУ – био сам у прилици да поспјешим ту научну активност академика Милорада Екмечића у Црној Гори и са Црном Гором. Сада, када прелиставам те успомене, видим колико пута је био на научним трибинама у ЦАНУ, затим на Филозофском факултету у Никшићу, Историјском институту у данашњој Подгорици, али и на неким градским трибинама у Цетињу, Котору, опет у Никшићу. Све су оне биле веома посјећене, али не увијек и не свуда. Када је на њима био гост Милорад Екмечић, то су по правилу биле праве масовне свечаности. Народ је желио да чује његову мудру и стручну ријеч. Вјеровао му је све што би он говорио – са трибине, или у непосредној комуникацији. То је битно за сваког ствараоца. Последња је била у Никшићу у мају 2009. године. Говорио је на тему (*Црногорска*) *Херцеговина, српско ишшање и Берлински конгрес 1878. године*.

У вријеме бруталне НАТО агресије на нашу земљу подгорички дневник *Дан*, је покренуо читаву серију интервјуа са познатим историчарима под заједничким насловом – *Разговори на крају вијека*. Академик Милорад Екмечић је међу првима добио ријеч. Новинар Илија Јовићевић му је поставио сијасет питања на која је дао одговор, опет ћемо рећи, као визионар.

Наше познанство траје деценијама. Упознали смо се на VI Конгресу историчара Југославије, који је одржан у Сарајеву. Предсједавао сам једном Секцијом у којој је био, тада доцент, Екмечић. Прекорачио је предви-

ђено вријеме за излагање. Интервенисао сам. Присутни су жељели да и даље слушају „свога професора“, који је, наравно, бриљантно излагао. И ја сам то расположење осјетио, и више нисам ни помислио да га опомињем, због „прекорачења времена предвиђеног за излагање“. Једноставно сам уживао у љепоти израза и дубини његових филозофских мисли, као и сви присутни.

Сјећам се, тако, неких његових гостовања у Никшићу. Први пут је говорио у ондашњем Дому ЈНА, који је имао најрепрезентативнију салу у граду. Један од учесника је у негативном контексту поменуо и мене. Интервенисао је управо Милорад Екмечић и оштро прекорио младог колегу.

Десетак година касније, већ је био прошао црногорски Референдум за независност или за отцјепљење од Србије 2006. године, Милорад Екмечић је дошао на један научни скуп у Никшићу, који је организовао Голлијски сабор културе – 31. маја 2008. године. Тема је била *Берлински конгрес и њодјела сѝаре Херцеговине*. Учесници су наступали следећим редом: Милорад Екмечић, Зоран Лакић, Славенко Терзић, Душан Берић и Милош Ковић. На плакату за научни скуп је графички приказана Стара Херцеговина. Асоцирао ме је на Стару Србију и Стару Црну Гору. Док су ове државе територијално расле, Херцеговина се смањивала. То ме је инспирисало да на једној трибини у Требињу говорим на тему коју сам овако формулисао: *Црногорска Херцеговина или Херцеговачка Црна Гора. Свеједно*. Одјекнуо је аплауз у препуној сали. А ја сам стрепио да не буде и другачије.

Но вратимо се наведеном скупу у Никшићу. На крају скупа Милорад Екмечић ми је, пришао и загрлио ме уз слиједеће ријечи: *После Референдума мислио сам да више никада нећу закорачити на тло Црне Горе. Био сам дубоко разочаран и, чак, дејримиран. Овај скуп ми је враќио много тога што ме везало и веже за Црну Гору. Увјерио сам се да наука и народ имају исти мисао. И то ми је враќило самојоуздање. Можете увијек рачунати на моју њомоћ и моје учешће – као некада*.

Послије тога болест га је опхрвала. Ријетко би се појављивао на сличним скуповима – чак и у Београду. Ипак смо наставили сарадњу. И даље сам долазио у Београд и редовно га посјећивао. Највише у САНУ. Једном приликом ми је рекао да је наш заједнички пријатељ Здравко Антонић, члан Академије наука у Бања Луци, озбиљно болестан. Сугерисао ми је да га телефоном позovem, али да не причам пуно јер би му и то био напор. И тако сам, заиста, и учинио. Назвао сам га да му чујем глас. А имали смо о чему разговарати као историчари.

Сваки наш сусрет био је увијек стваралачки користан, нарочито за мене, као млађег и мање истакнутог. Зато је сваки наредни сусрет са њим био од велике научне користи. Увијек је био пун нових идеја о новим те-

мама и нових рјешења за стандардне историјске теме. Зато ће пуно недостајати у сталним настојањима за унапређивање историјске науке и њеног напора да одржи европски ниво који је уживала у вријеме академика Милорада Екмечића.

И да закључим: академик Милорад Екмечић је био еминентни представник историјске науке, не само на простору претходне Југославије и Балкана. Он је био један од првака савремене европске историјске мисли. Предмет његовог научног интересовања су биле такозване опште и глобалне теме. И када је писао о Југославији или о српском народу увијек их је смјештао у шири оквир. Обимно је његово стваралачко дјело. Осјећао је пулсирање историјских процеса ма колико они били сложени. Био је, како запажа академик Љубодраг Димић, „историјска громада“ али и „један од најцјепенијих историчара којег смо икада имали“ како га је оцијенио академик Василије Крстић.

Zoran Lakić

MONTENEGRO IN THE SCIENTIFIC WORK OF ACADEMICIAN
MILORAD EKMEČIĆ

S u m m a r y

The paper contains an overview of the most important works of Milorad Ekmečić, with a special emphasis on the works devoted to the history of Montenegro. It also contains a number of remembrances and testimonies about the decades-long cooperation and friendship between the author and Milorad Ekmečić. In the author's opinion, the work of Milorad Ekmečić outgrows the bounds of Serbian, Yugoslav and Balkan historical science.